

“*Binbir Gece Masallarının Yeniden Yayınlanması Dolayısıyla*”, **Folklor / Edebiyat**, Sayı: 31, Ankara 2002, s. 248-252.

“Binbir Gece Masalları”nın Yeniden Yayınlanması Dolayısıyla

Yrd. Doç. Dr. Şeref BOYRAZ*

Yazılı olanlarla kıyaslanamayacak kadar çok daha uzun bir geçmişe sahip olan sözlü anlatım türleri, insan zihninin geçirdiği evrelere paralel bir gelişim çizgisi izlemiş ve bu doğrultuda çeşitlenmiştir. Sözlü anlatım türleri silsilesinin başında mitler yer almaktadır ki mitler, insanın etrafını saran kozmosun yaratılıp düzene konulması, bunun sonu, insanın kendi varlığının başlangıcı ve nedenselliğiyle ilgili düşüncelerinin ürünüdür. İlk olarak yaratıcı ile yaratılanlar arasındaki ilişkiye kafa yoran ve bunu mitler aracılığıyla yaşatıp yayan insan, yavaş yavaş doğaüstü ve doğal varlıklarla, kendinin kendisiyle olan serüvenlerine, her defasında reele biraz daha yaklaşacak şekilde, dikkat kesilmiş ve bu serüvenlerini sonradan masal, destan, halk hikayesi, menkabe, efsane, memorat gibi değişik kategorilere ayırmamızı gerektirecek biçimde anlatmıştır.

Yazılı anlatım türlerinin varlık sebebi olan sözünü ettiğimiz bu sözlü anlatım türleri içerisinde masalın ayrı bir yeri vardır. Her şeyden önce masal, hem doğu hem de batı kültürlerinde, diğer sözlü anlatılara göre örneğine daha çok rastlanan, daha yaygın bir şekilde ve sıkça anlatılan türdür. Halk hayatına ilişkin çalışmaların ilk olarak masallar konusunda yapılması da bundan olsa gerektir¹. Erken dönem halkbilimi kuramlarının birçoğu (Çobanoğlu 1999: 71-94) masalları incelemek için oluşturulmuştur. Bu da, yaygınlığı ve çokluğu nedeniyle halka ait unsurlardan göze çarpanların başında ‘masal’ın bulunduğunu göstermektedir. Denilebilir ki masal, çokluğu ve yaygınlığı dolayısıyla araştırmacıların dikkatlerinin halk hayatına yönelmesini sağlamış ve böylece halkbilimi çalışmalarının ilk ateşleyicisi olmuştur.

Türkçe Sözlük, masalı; “1- *daha çok çocuklara anlatılan, olağan veya olağanüstü, hemen hemen tamamen hayalî olaylara ve kahramanlara yer veren hikaye.* 2- *saçma sapan yalan, uydurma söz, boş şey.* (Kardaş 1996: 1908)” biçiminde tanımlamaktadır. Bu iki tanım hiç kuşkusuz günümüz Türk insanının zihnindeki ‘masal’ imajına göre yapılmıştır ve bu açıdan doğrudur. Ancak geniş zaman perspektifinden bakıldığında masalın “daha çok çocuklara anlatıldığı” bilgisinin pek doğru olduğu söylenemez. Zira masallar ilk olarak yetişkin erkekler tarafından akranlarına ve hemcinslerine anlatılmak üzere tertip edilmiştir. Fakat zamanla yetişkin erkeklerin ilgisi başka alanlara kayınca masalcı, masal anasına dönüşmüş ve masalın dinleyici kitlesi çocuklardan yana değişmeye başlamıştır (Jan 1997: 88). O nedenle yakın zamanlar için masalların genellikle çocuklara anlatıldığı söylenebilir ama masal gerçekte yetişkinler için üretilmiş ve uzun asırlar boyunca onlar tarafından tüketilmiştir. Özellikle kimi

doğu masallarının çocuk zihnine ve psikolojisine hiç de uygun olmayan bir yapıda olması, masalların çocuklar tarafından tüketilmek için üretilmediğinin göstergelerinden birisidir. Sözün kısası masalların esas sahibi yetişkinlerdir fakat bunlar zamanla çocuklara miras kalmıştır.

Masalların çoğunlukla olağanüstü obje, durum ya da olaylardan bahsetmesi, onların, pozitivist dünyada “*saçma sapan yalan, uydurma söz, boş şey*” şeklinde nitelendirilmesine neden olmuştur. Sağ bir anlayışla masalların bu şekilde nitelendirilmesi, onlara olan inancı ve rağbeti azaltmıştır. Oysa masallar, bugün kendisine verdiğimiz değerden çok daha fazlasını hak etmektedir. Masalların, bizim nezdimizde nasıl bir konuma yerleştirilmesi gerektiğini anlamak için onların işlevlerine bir göz atmak yeterli olacaktır sanırım.

Her şeyden önce masallar, geçmişin değer yargılarının ve kültürel unsurlarının önemli bir taşıyıcısıdır. Ignacz KUNOS, masalları “*her milletin âyine-i devranı*” olarak görmekte ve bu “*âyineye bakacak olursak hem eskilerin ibadetlerini hem de kadim vakitlerimizin ahlakını da görmüş oluruz.*” demektedir. Kunos’un bu sözleri de, masalların, geçmişin düşünce sistemini, etik kurallarını, değer yargılarını ve diğer kültürel unsurlarını geleceğe taşıdığını vurgulamaktadır. Masallar, işte bu taşıyıcılığı sayesinde kültürde sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kültürel sürekliliğin kesintiye uğramasının, insan açısından doğuracağı sonuçları düşünecek olursak masalların değerini biraz daha iyi anlamış oluruz.

Bilindiği üzere masallar, genellikle serbest zamanı, hoşça geçirmek amacıyla anlatılır ya da okunurlar. Bu, masalların aynı zamanda bir eğlence aracı olduğunu da göstermektedir. Öylesine bir eğlence aracıdır ki masallar, hem çok ucuz ve risksizdir hem de eğitici. Gerek doğu ve gerekse batı masallarında öğüt verme fonksiyonu vardır. Bu fonksiyon, dinleyiciyi iyiye, güzele, doğruya, yardımseverliğe, cesurluğa, sözün kısası erdemli davranışlara yöneltmektedir. Bu yönüyle masallar, hem çocuklar hem de yetişkinler için pedagojik değeri oldukça yüksek bir eğitim aracıdır. Pedagojik değeri yüksektir çünkü eğlendirirken eğitmektedir. Masalın öğrettiği yalnızca kültürel unsurlar ve erdemli davranışlar değildir. O aynı zamanda dilin öğretiminde ve geliştirilmesinde de önemli bir vasıta².

Masalların göz ardı edilemez işlevlerinden birisi de onun estetik duyguları tatmin etmesi ve geliştirmesidir. Bu gelişim sayesinde insan estetik değeri daha yüksek eserler verme imkanına kavuşabilmektedir. Masalın geliştirdiği bir diğer yeti ise düş gücüdür. Hemen hemen tamamı hayalî unsurlardan oluşan masal, insanın düş gücünü geliştirmekte ve düş gücü de edebiyatın, sanatın ve teknolojinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Boşuna dememiştir şair; “İnsan bu cihanda hayal ettiği müddetçe yaşar.” diye. Teknolojik gelişmelerin birçoğunda düş gücünün etkisinin olmadığını kim söyleyebilir? İşte insan için böylesine önemli olan düş gücünü besleyenlerin başında, kendisi de zaten bir düş ürünü olan masallar gelmektedir.

Masalların, çocukların uyumasını sağlamaktan başka önemli işlevlerinden birisi de insanın birey olmaktan çıkıp sosyal bir grubun üyesi haline gelmesinde pay sahibi olmasıdır. Masal dinlemek için biraraya toplanan bireyler, masal vasıtasıyla öğrendikleri aynı kültürel kodların da paylaşımıyla birbirlerine daha çok ve çabuk yakınlaşmakta ve bu da onların sosyalleşme sürecini hızlandırmaktadır. Başka bir

deyişle masal, insanların biraraya gelmesini ve sosyalleşmesini sağlayıcı harç vazifesini görmektedir. İnsanın sosyal bir varlık, sosyal bir çevrede yaşamının da daha kolay ve zevkli olduğu düşünülünce sosyalleşmenin önemi de ortaya çıkacaktır.

Bütün bu fonksiyonlarına rağmen masalı, gerçek dışı olay, olgu ve objelerden bahsettiği gerekçesiyle küçümseyecek ve yabana atacak olanlara, masala sembol nazarıyla bakmalarını ve masallarda olağanüstü diye nitelendirilen unsurların günümüz dünyasındaki benzerlerini aramalarını salık veririz. Örneğin “Açıl susam, açıl!” denildiğinde açılan kapıyla manyetik alanına girdiğinizde kendiliğinden açılan kapının birbirinden ne farkı var? Masallardaki gerçek dışı unsurların aslında birer sembol olduğu düşünülecek olursa bu sembollerin karşılıklarının günümüz dünyasında da gelecekte de bulunabileceği görülecektir. Masallardaki gerçek dışı unsurlara sembol nazarıyla bakıldığında bunların, günümüzün olay ya da durumlarıyla şaşırtıcı bir biçimde örtüştüğü fark edilecektir³. Aynı örtüşmenin gelecek için de mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. O halde masalların, bazen doğrudan çoğu zaman da semboller vasıtasıyla çağlar boyunca gerçeğin ta kendisini anlatan ve anlatmaya devam edecek olan ölümsüz metinler olduğunu ileri sürebiliriz.

Yukarıdaki satırlarda vurgulamaya çalıştığımız masalların öneminin pek bilinmediğini düşünürdük. Ancak Yapı Kredi Yayınları geçtiğimiz Mayıs ayında yayınladığı bir külliyatla bu önemin farkında olduğunu gösterdi. Yapı Kredi bu yayınıyla, büyük bir prestijle sürdürdüğü yayıncılık hayatına yeni bir halka ekleyerek dünya klasikleri arasında yer alan Binbir Gece Masalları’nı bir kez daha okuyucuların dikkatine sundu. Yapı Kredi’nin, Türk okuyucusunun hizmetine yeniden sunduğu Binbir Gece Masalları’nın hem dünya masalları içerisinde hem de kendi baskıları arasında ayrı bir yeri var.

Binbir Gece Masalları, dünya masallarının -yanılmıyorsam- en hacimli olanı. Binbir Gece’nin bu son baskısı, Yapı Kredi’nin kendine özgü roman boyutunda 3204 sayfa tutmuş. Bu, Binbir Gece’nin hacmi konusunda aşağı yukarı bir fikir verir sanırız. Böylesi bir hacme sahip olan eseri, masal okurunun çok çok az olduğu bir ortamda basmak, doğrusu hem büyük cesaret işi hem de her türlü alkıştan daha fazlasını hak eden ve belki de tekrarı bir daha yapılamayacak olan bir kültür hizmetidir. Bu sebeple okur, bu büyük kültür hizmetinden nasiplenme fırsatını kaçırmamalıdır.

Doğuda oldukça geniş bir coğrafyada yüzlerce yıl boyunca anlatılan Binbir Gece Masalları, “bugüne kadar bellibaşlı bütün dünya dillerine çevrilmiş, edebiyattan müziğe, sinemadan baleye kadar birçok alanda pek çok sanatçıyı etkilemiş, defalarca işlenmiş, yeniden yorumlanmış ve taklit edilmiş”tir. Denilebilir ki Binbir Gece, dünyada kutsal kitaplardan sonra en çok okunan ve etkilenilen eserlerin başında yer almaktadır. Binbir Gece, bizde de asırlar boyunca ya dilden dile anlatılmış ya da yazmalarından veya basmalarından okunarak hayal dünyamızı beslemiş, kültürümüze nüvelerini katmıştır⁴.

Osmanlı döneminde birkaç kez basılan Binbir Gece Masalları, Cumhuriyet sonrasında da pek çok defa yayınlanmıştır. Ancak bu yayınların hiçbirisi Türkçeye, Binbir Gece’nin tam bir metnini kazandıramamıştır. Sözünü ettiğimiz yayınların birçoğu, popüler olma kaygısından olsa gerek Binbir Gece’nin ya özetini ya da seçme öykülerini içermektedir. Binbir Gece’nin tamamını Türkçeye çevirme gayretinde olan

az sayıda teşebbüs ise ya yarım bırakılmıştır ya da eserin müstehcen taraflarını sansüre uğratarak tam metni verememe eksikliğinden kendini kurtaramamıştır. Oysa bilimsel düşünce bir olguyu olduğu gibi yansıtmayı gerektirir. Müstehcenlik de hayatın yadsınamaz bir parçasıdır. Onu görmezden gelerek veya sansüre uğratarak hayatın içinden çıkaramazsınız; o, her halükarda varlığını sürdürür. O nedenle bir eseri müstehcen yanlarını tırpanlayarak yayınlamak, onun orijinalitesini bozmaktan başka bir işe yaramaz.

İşte Yapı Kredi Yayınlarının bizlere sunduğu bu külliyat, bugüne kadar yapılmış Türkçe Binbir Gece neşirlerinin, yukarıda sözünü ettiğimiz handikaplarından kendini kurtarabilmiş yegane baskılarından birisidir. Bu baskının, uzun sayılabilecek bir okurla buluşma serüveni olduğunu söyleyebiliriz. Serüven, Binbir Gece Masalları'nı Antoine Galland'ın, 18. yüzyılın başlarında Arapçadan Fransızcaya çevirmesiyle başlamıştır. Galland'ın çevirisi, Binbir Gece'yi Batı dünyasına ilk tanıtan yayın olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahip. Ancak masalların bazılarını sansürlemesiyle de Binbir Gece'nin yeni çevirilerinin yapılması ihtiyacını doğurmuş. İşte bu ihtiyaçtan olsa gerek Joseph Charles Mardrus (1868-1949), 1899-1904 yılları arasında Binbir Gece'nin tamamını, olduğu gibi hiçbir sansüre tabi tutmadan Fransızcaya çevirmiş ve 16 cilt halinde yayımlamış. Prof. Dr. Âlim Şerif Onaran (1921-2000), Mardrus'un bu çevirisini, eserin diğer çeviri ve baskılarıyla da karşılaştırarak Binbir Gece Masallarını ilk defa tam olarak dilimize aktarmış ve bu, Afa Yayınları tarafından 1992-1993 yılları arasında yine 16 cilt halinde okuyucuya sunulmuştu. Yapı Kredi'nin bize sunduğu Binbir Gece külliyatı da Âlim Şerif Onaran'ın işte bu çevirisinin gözden geçirilmiş, notlar ve açıklamalarla zenginleştirilmiş şeklidir.

Her şeyden önce Âlim Şerif Onaran'ın böylesine büyük bir külliyatın tamamını çevirmesi, değeri ölçülemez bir hizmettir. Hele hele bu çeviriyi tek bir kaynağa bağlı kalmadan, diğerleriyle karşılaştırarak yapması ise çevirinin kıymetini bir kat daha artırmaktadır. Zira tek bir kaynağın eksik olma ve yanlış yapma ihtimali daima vardır. Karşılaştırma işte bu ihtimali, asgariye indirmesi veya tamamen ortadan kaldırması bakımından önemlidir. Çevirmen, eserin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için çeviri imkanlarının aciz kaldığı noktalarda, geniş kültürel birikimini kullanarak eseri notlar ve açıklamalarla zenginleştirmiştir. Bu, Binbir Gece'nin sözünü ettiğimiz baskısını bizim için daha değerli kılan unsurlardan birisidir.

Mardrus'un 16 cilt halinde yayınladığı Binbir Gece külliyatını Yapı Kredi, dört cilt olarak basmış. Fakat her cilt, iki kitap olarak basıldığı için Yapı Kredi'nin Binbir Gece külliyatı esasen sekiz kitaptan oluşmakta. Yer yer masallarda anlatılanlara uygun resimlerle bezenmiş olan bu sekiz kitap, estetik zevkimizi okşayıcı enfes baskı kalitesi ve eskimeyen zengin muhtevasıyla evladiyelik bir eser olarak kitaplığımızın mutena köşelerinden birine girmeyi fazlasıyla hak etmektedir.

Külliyatın birinci kitabının kapağına "Açıl susam, açıl!" dediğinizde sizi ilk olarak çevirmenin yaşam öyküsü karşılıyor. Bu yaşam öyküsü diğer üç cildin başında kendini yeniden gösteriyor; emek sahibine olan vefanın adeta bir nişanesi olarak. Birinci kitapta çevirmenin yaşam öyküsünden ve eserin künye bilgileriyle "içindekiler"inden sonra Orhan Pamuk'un sunuş yazısıyla müşerref oluruz. Pamuk, değişik zamanlardaki Binbir Gece okumalarından edindiği intibalarını anlattığı bu yazısında birazcık Binbir Gece'nin etkilerinden bahseder ve Binbir Gece'de bizi nelerin

beklediği konusunda ipuçları verir. Pamuk'un sunuşunun ardından eseri "Türkçeye Çevirenin Önsözü" gelir. Editör Selahattin Özpalabıyıklar ve Sabri Koz'un ekleme ve düzeltmelerle zenginleştirdiği anlaşılan bu önsözde, Binbir Gece Masalları'nın yayılışı, teması, tekniği ve etkileri hakkında bilgiler verilir. Özellikle yayılış ve etkiler konusunda oldukça doyurucu bilgiler yer almaktadır. "Önsöz", "Binbir Gece çevirileri ve bu çeviri"nin ötekilerden farklı yönlerinin anlatıldığı bölümle sona ermektedir. Bundan sonra önsözü "kaynakça" takip etmektedir. Kaynakça'nın önsözdeki bilgiler kadar tatmin edici olduğunu söylemek biraz zor. Kaynakça, Binbir Gece'nin, en azından Türkiyede Rifat Necip, Selami Münir Yurdatap, Raif Karadağ, Halit Fahri Ozansoy, Ahmet Hidayet, Behiç Enver Koryak, Gülten Suveren, Violet Winspear, Süleyman Bulut, Nihal Furgaç, Muharrem Zeki Korgunal, Bahtiyar Babacan, Hakan Eren, İnci Tokay, M. İhsan Bulur, Ayşe Çanay, Ferid Namık Hansoy, N. Varol, Felix Tauer, Nihal Yalaza Taluy, Adnan Yaltı gibi isimler tarafından yapılan baskılarının künyelerini vermekle genişletilebilirdi; bunlara Binbir Gece hakkındaki akademik çalışmalar da eklenebilirdi. Ancak eserin akademik bir çalışma iddiasını taşınamaması, kaynakçanın bu durumunu bize mazur gösterebilir. Ayrıca kaynakçanın böylesi bir çalışma için zorunlu olmadığı düşünülecek olursa kaynakçanın kısa tutulmasının kayda değer bir eksiklik olmadığı anlaşılabilecektir. Ancak kaynakça belirttiğimiz şekilde olsaydı bu, eserin değerini kuşkusuz daha da artırırdı.

Birinci kitabın bu sözünü ettiğimiz kısmından sonra Joseph Charles Mardrus'un yayıncısının notu ve Mardrus'un önsözü gelmektedir. Bundan sonra ise Binbir Gece'nin perdesi yavaş yavaş aralanmakta ve bizi egzotik tatlarını sunmak üzere esrarengeç gecelerine davet etmektedir.

Binbir Gece'nin ana çerçevesini ilk okuduğumda, evlendiği kadınları gerdek gecesinin sabahında öldürmeye yemin etmiş ve bunu defalarca yapmış bir padişah nasıl olur da bir kadının anlattıklarını dinleyebilmek için bu yaptığına son verebilir diye düşünmüştüm. Şehrazad'ın anlattıklarını okuduktan ve taktığını gördükten sonra padişah Şehriyar'a gerçekten hak verdim. Çünkü Şehrazad merakı kamçılayıcı öylesine ilginç masallar anlatıyor ki Şehriyar merakını gidermek için yeminini önce tehir ediyor sonra da bozuyor. Binbir Gece'nin perdesini bir kere araladınız mı oradan burnunuza gelen kokular sizi yemeyi içmeyi unutturacak şekilde "Gece"lerin içine sürükleyip götürüyor. Kah bir ifritin oyununa katılıyorsunuz, kah bir dervişin peşinde maceraları kovalıyorsunuz ya da bir hamalın küfesinden eski dünyayı seyreliyorsunuz.

Binbir Gece Masalları'nın metni, kendi anlattığı hazinelerden daha değerli hazineleri saklıyor bağrında. Özellikle masalların arasına konunun akışına uygun olarak serpiştirilmiş olan manzumelerin tercümeleri, damıtılmış mana usareleri sunuyor okuyucuya. Uzun asırların tecrübelerini içeren bu usareler, eskimeyen yapıyla her çağın insanına rehber olabilecek karatta keşfedilmeyi bekliyor.

Binbir Gece Masalları, iç içe geçmiş ve her biri farklı farklı döşenmiş, değişik lezzetlerden oluşan sofralar sunan odalar gibi. Bir odaya girdiğinizde diğerlerine de uğramadan o odadan çıkamıyorsunuz. Merakınız, elinizde olmadan sizi alıp götürüyor.

Prof. Dr. Eva de Vitray-Meyerovitch, "Bir perinin bir çocuğa sunabileceği en güzel hediye, ona merakı vermesidir." diyor ve ekliyor: "Merakın bittiği yerde ihtiyarlık başlar." Biz de merakı olan herkesi, başka bir deyişle henüz ihtiyarlamamış

olanları Binbir Gece'ye davet ediyoruz. İhtiyarlama emaresi görülenler bile sönmek üzere olan meraklarının ucunu Binbir Gece'ye bir kez kaptırsınlar gençleştiklerini göreceklerdir.

Notlar ve Kaynakça

- * Cumhuriyet Üniversitesi Fen - Edb. Fak. TDE Bölümü SİVAS / e-posta: asgboyraz@hotmail.com
- ¹ Halk hayatını incelemeye yönelik çalışmaların başladığı ilk dönemlerde Batıda masallarla ilgili olarak yapılan çalışmalar için bkz. (Jan 1997).
- ² Masalın eğitici fonksiyonu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Yavuz 2000)
- ³ Masallardaki gerçeküstü durum ya da olayların günümüz dünyasıyla örtüşen yanlarına örnek olması için bkz. (Kıraç 1997: 45-48).
- ⁴ Binbir Gece Masallarının, Türk masalları üzerindeki etkileri hakkında bkz. (Akkoyunlu 1982).
- ACAROĞLU, M. Türker. 1988. “*Türkçede ‘Binbir Gece Masalları’ Kaynakçası.*” **Masal Araştırmaları**, (Haz: Nuri Taner), İstanbul: Art-San Yay., 13-24.
- AKKOYUNLU, Ziyat Abdülmecit. 1982. “*Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri.*” Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- AKKOYUNLU, Ziyat. 1983. “*Binbir Gece Masalları ve Hususiyetleri.*” **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 3-9.
- BORATAV, Pertev Naili. 1948. “Les Recits Populaires Turcs ‘Hikaye’ et Les ‘Mille et Une Nuits’.” **Oriens**, 1: 63-73.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. 1999. **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜVEN, Meriç. 1995. “*Binbir Gece Masalları Üzerinde Motif Araştırması Metin, İnceleme.*” Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- JAN, Isabelle. 1997. “*Bir Varmış Bir Yokmuş...*” (Çev: Şeref BOYRAZ), **Millî Folklor**, 33: 88-95.
- KARDAŞ, Nevin. ve DİĞERLERİ. 1996. **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**. 3, Ankara: MEB Yayınları.
- KIRAÇ, Ekrem. 1997. “*Masallarda Rasyonalite Problemi.*” **Millî Folklor**, 36: 45-48.
- YAVUZ, Muhsine Helimoğlu. 2000. **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**. Ankara: Ürün Yayınları.